

JAVIER MORO
A flor de piel

Catalina Luque

Professora de Llengua i Literatura
IES Lluís Vives · València

L'any 2015, quan es va publicar la novel·la que hui us presentem, gairebé ningú no podia imaginar que poc després ens veuríem en una situació d'emergència sanitària global i que la vacunació massiva de la població seria fonamental per a controlar l'expansió d'un virus mortal. Quantes vegades no hem mirat el mòbil esperant el missatge amb la cita per a la vacunació? Convertits en ministres de Sanitat de sobretaula, hem polemitzat amb els cunyats sobre quina era la millor vacuna, sobre la seua seguretat i eficàcia i sobre qui, com, on i quan s'havia de vacunar la població. Perquè no només cal descobrir el medicament per a acabar amb la malaltia, cal també produir-lo i distribuir-lo a la població.

A flor de piel precisament tracta d'aquest problema: la distribució i accés massiu de la població a la vacuna de la pigota. La novel·la ens narra l'expedició Balmis, que va portar la vacuna a tots el territoris extrapeninsulars de la Corona.

Javier Moro, guanyador del Premio Planeta el 2011 amb *El imperio eres tú*, ens presenta una novel·la ben fonamentada des d'un punt de vista històric. Moro està acostumat a la tasca de documentació prèvia que comporta una obra d'aquestes característiques. Als inicis de la seua carrera va treballar com a documentalista amb **Larry Collins** i amb el seu oncle, l'escriptor francès **Dominique Lapierre**, amb el qual va escriure després una novel·la que tractava la catàstrofe de la ciutat índia de Bhopal. Figures com **Chico Mendes**, **Gandhi**, **Pedro I de Brasil**, **Conchita Montenegro** i, en la novel·la més recent, l'arquitecte valencià **Rafael Guastavino**, han protagonitzat les seues obres. Al llistat cal afegir els protagonistes indiscutibles de novel·la que comentem: **Francisco Xavier Balmis**, director i organitzador de l'expedició, i **Isabel Zendal**, qui segons l'ONU va ser la primera infermera en missió internacional de la Història i que nosaltres coneixem gràcies al polèmic hospital de pandèmies de la Comunitat de Madrid.

La novel·la pivota al voltant d'aquestes figures. Balmis era sobradament conegut pels especialistes. Encara que no s'han conservat els diaris de l'expedició que ell mateix va escriure, la burocràcia de l'imperi (on no es posava el sol ni es podia anar a pixar sense fer una instància per duplicat amb una pòlissa de 25 pessetes) ha generat abundant documentació. Veiem un Balmis obsessionat amb la ciència, desitjós de descobrir nous tractaments i tècniques amb què modernitzar l'exercici de la medicina a Espanya i dignificar la professió. Però també se'ns mostra com un ser ambiciós (de glòria i reconeixement), inflexible i

amb evidents dificultats per a les relacions personals i afectives.

Balmis és un metge que estima la Humanitat però no les persones i que està disposat a tot per tal de dur a terme la missió que ell mateix va dissenyar. És per això que pren decisions que ara com ara considerariem qüestionables, però que no podem jutjar perquè eren fruit de la ideologia dominant de l'època. Per exemple, el fet de triar xiquets orfes per a mantenir viu el virus que després inocularia a la població. El transport de la vacuna era un problema tan gran que ens podem riure dels hipercongeladors de la Pfizer. Com fer-ho? El bé general justifica el sacrifici d'uns pocs desheretats. No obstant això, Balmis va negociar amb la Corona una recompensa adequada per als xiquets de l'expedició. Una altra cosa és que després es respectaren els compromisos... Us imagineu quin novel·lot hauria fet **Dickens** amb aquest material?

L'altre eix de la novel·la és **Isabel Zendal**, de qui sabem poques coses ja que una dona de classe baixa no meritava l'atenció dels cronistes. Moro va conèixer de primera mà els últims descobriments documentals sobre **Isabel Zendal** i s'hi va basar per a crear els trets bàsics del personatge: una dona de baixa extracció social, criada d'una família rica de La Corunya, mare soltera i que així i tot va ser nomenada rectora de l'Hospital de la Caridad d'on van eixir gran part dels xiquets de l'expedició.

Isabel Zendal personatge és una dona forta, valenta, decidida, però que es diferencia de Balmis en humanitat i empatia. **Isabel** no es deixa manipular ni com a professional ni sentimentalment. Ara bé, com que una novel·la no pot ser tot història pura i dura, cal afegir un component ficcional i les relacions sentimentals donen molt de joc. El primer amor va sorprendre **Isabel** amb la innocència de la joventut i quan es va veure embarassada i abandonada va decidir no renunciar al seu fill i redimir-se amb una vida exemplar. La promesa de poder assolir l'estatus de dona honrada i de legitimar el seu fill és un dels punts que la porten a formar part de l'expedició. A partir d'ací cap home no la manipularà mai més: el seu cor (cos) serà seu i disposarà d'ell segons la seua voluntat.

Un altre vessant de la novel·la òbviament és el context històric i social. En un imperi a punt de la desintegració lluiten dos forces oposades: la regeneració (i ací hem d'incloure el desig de Balmis de modernitzar la medicina espanyola molt en la línia de la Il·lustració) i l'immobilisme (com alguns volen mantenir uns privilegis que perpetuen la corrupció i la tirania manipulant les institucions). (Cap comentari)... Aquesta lluita explica la diferent acollida de l'expedició: si bé en uns llocs són rebuts amb honors, tot són facilitats i s'articulen les juntes de vacunació tal i com havia previst Balmis, en altres tot són suspicàcies i entrebancs que responen a interessos personals, polítics i econòmics. L'Església catòlica no resta al marge d'aquesta lluita. El fet que els sacerdots foren dels poquets que sabien llegir i escriure els va convertir en peça clau de la vacunació. Primer havien de convèncer la població de les bondats de la vacuna (la gent no sols es preguntava si era segur vacunar-se, sinó si no era pecat); després havien de convertir-se en infermers, vacunar i ensenyar a vacunar. La resposta de l'Església va ser majoritàriament positiva i fins i tot es va enfrontar a les autoritats polítiques en algunes ocasions.

En conclusió, Moro ens fa arribar amb aquesta novel·la una acurada imatge de la contribució més important de la medicina espanyola a la Humanitat abans de **Ramón i Cajal**. Segurament esta funció divulgativa siga més important que el seu valor literari... Si volem gran literatura, aleshores **Cervantes** és la millor vacuna contra la mediocritat.